

ISTORIA ARTEI
E.H. Gombrich

Traducere de Nicolae Constantinescu

EDITURA
ART

Cuprins

- PREFAȚĂ 7
- INTRODUCERE
Arta și artiștii 15
- I ÎNCEPUTURI MISTERIOASE
Popoare preistorice și popoare primitive; vechea Americă 39
- 2 O ARTĂ PENTRU VEȘNICIE
Egipt, Mesopotamia, Creta 55
- 3 MAREA DEȘTEPTARE
Grecia în secolele VII-V î.Hr. 75
- 4 ȚINUTUL FRUMUSEȚII
Grecia și lumea greacă în secolele IV î.Hr.-I d.Hr. 99
- 5 CUCERITORII LUMII
Romanii, budiștii, evreii și creștinii în secolele I-IV d.Hr. 117
- 6 RĂSCRUCEA
Roma și Bizanțul în secolele V-XIII 133
- 7 PRIVIND SPRE RĂSĂRIT
Islamul și China în secolele II-XIII 143
- 8 CREUZETUL ARTEI OCCIDENTALE
Europa în secolele VI-XI 157
- 9 BISERICA MILITANTĂ
Secolul al XII-lea 171
- 10 BISERICA TRIUMFĂTOARE
Secolul al XIII-lea 185
- 11 CURTENI ȘI BURGHEZI
Secolul al XIV-lea 207
- 12 CUCERIREA REALITĂȚII
Începutul secolului al XV-lea 223
- 13 TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE (I)
Sfârșitul secolului al XV-lea în Italia 247
- 14 TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE (II)
Secolul al XV-lea în țările din Nord 269
- 15 ATINGEREA ARMONIEI
Roma și Toscana la începutul secolului al XVI-lea 287
- 16 LUMINĂ ȘI CULOARE
Veneția și Italia de Nord la începutul secolului al XVI-lea 325

- 17 **RENAȘTEREA LA NORD DE ALPI**
Germania și Țările de Jos la începutul secolului al XVI-lea 341
- 18 **O PERIOADĂ CRITICĂ**
Europa la sfârșitul secolului al XVI-lea 361
- 19 **DIVERSITATE ÎN VIZIUNE**
Europa catolică în prima jumătate a secolului al XVII-lea 387
- 20 **OGLINDA NATURII**
Olanda în secolul al XVII-lea 413
- 21 **PUTERE ȘI GLORIE (I)**
Italia în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și în secolul al XVIII-lea 435
- 22 **PUTERE ȘI GLORIE (II)**
Franța, Germania și Austria la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea 447
- 23 **SECOLUL LUMINILOR**
Anglia și Franța în secolul al XVIII-lea 457
- 24 **RUPTURA CU TRADIȚIA**
Anglia, America și Franța la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea 475
- 25 **REVOLUȚIA PERMANENTĂ**
Secolul al XIX-lea 499
- 26 **ÎN CĂUTAREA UNOR CRITERII NOI**
Sfârșitul secolului al XIX-lea 535
- 27 **O ARTĂ EXPERIMENTALĂ**
Prima jumătate a secolului al XX-lea 557
- 28 **O ISTORIE FĂRĂ SFÂRȘIT**
Triumful modernismului 599
O altă schimbare de atitudine 618
Un trecut care trebuie permanent redescoperit 626
- Notă referitoare la cărțile despre artă 638
- Tabele cronologice 655
- Hărți 664
- Lista ilustrațiilor după situarea geografică 670
- Index 674
- Mulțumiri 687

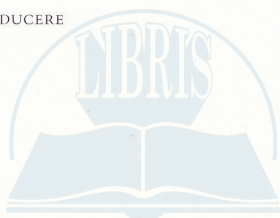
INTRODUCERE

Arta și artiștii

S-o spunem clar, de la început: „arta“ nu are existență proprie. Există doar artiști. În timpuri foarte îndepărtate, oamenii, cu ajutorul unor bucăți de pământ colorat, schițau formele unui bizon pe pereții grotelor; în zilele noastre, cumpără culori și fac afișe: în acest interval, au realizat foarte multe lucruri. Nu există niciun inconvenient în a numi artă ansamblul acestor activități, cu condiția de a nu uita niciodată că un asemenea cuvânt capătă multe sensuri deosebite, în momente și locuri diferite, și de a înțelege bine că arta în abstract, Arta cu A mare, nu există. Este evident că, în zilele noastre, această Artă cu A mare a devenit un fel de ideal, dublat de o sperietoare. Poți să distrugi un artist spunând că ceea ce a făcut poate că nu e rău în genul lui, dar nu e „artă“. Și poți să uluiești un om cumsecade, care admiră un tablou, spunând că ceea ce îi place în acea operă nu e arta în sine, ci cu totul altceva.

În realitate, cred că nu există motive proaste ca să-ți placă o statuie sau un tablou. Poate să-ți placă un peisaj pentru că îți amintește de țara ta, sau un portret pentru că evocă chipul unui prieten. Nu-i nimic absurd în asta. Este inevitabil – și toți suntem o apă și-un pământ – ca un tablou să stârnească în noi o mie și una de amintiri care suscită o plăcere sau o aversiune. Atâta timp cât aceste amintiri ne ajută să apreciem ceea ce vedem, nu e cazul să ne facem griji. Dar, dacă vreo amintire nepotrivită ne falsifică judecata, când, de exemplu, ne întoarcem instinctiv fața de la o pictură reprezentând un peisaj alpin admirabil, pentru că avem oroare să ne cățărăm pe munte, atunci devine necesar să examinăm temeinic motivele unei aversiuni care anulează o plăcere pe care am fi putut s-o avem. Există *cu siguranță* motive injuste de a disprețui o operă de artă.

În general, oamenilor le place să găsească într-un tablou ceea ce le place în realitate. O astfel de preferință e cât se poate de naturală. Toți iubim frumusețea în natură și suntem recunoscători celui care a știut s-o fixeze în opera sa. Desigur, un artist nu se gândește să ne ofenseze. Când Rubens a desenat un portret al fiului său (il. 1), marele pictor flamand era mândru de frumusețea copilului. Dorea, cu siguranță, să ne facă să-l admirăm. Dar această tendință spre lucruri drăgălașe și plăcute ar putea să ne facă să ne poticnim dacă ne împinge să dăm deoparte operele cu subiecte mai puțin seducătoare. Cu siguranță că marele pictor german

I
Pieter Paul Rubens,
*Portretul fiului său
Nicolas*, cca 1620
cârbune și sanguină
pe hârtie, 25,2 x 20,3
cm. Viena, Graphische
Sammlung Albertina

Albrecht Dürer,
Mama artistului, 1514
desenat pe hârtie,
14,2 x 20,3 cm. Berlin,
Staatliche Museen,
Kupferstich Kabinett

Albrecht Dürer a desenat portretul mamei sale (il. 2) cu aceeași dragoste și devoțiune cu care a schițat Rubens chipul fiului său. Acest studiu pătrunzător al bătrâneții poate să ne șocheze, dar, dacă luptăm contra acestui dezgust instinctiv, vom fi pe deplin recompensați. Pentru că, în teribila lui sinceritate, desenul lui Dürer este o capodoperă. Vom înțelege

3

Bartolomé
Estebán Murillo,
Copii jucând zaruri,
cca 1670-1675

ulei pe pânză, 146 x
108 cm. München,
Alte Pinakothek

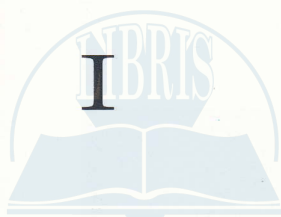
4

Pieter de Hooch,
*Interior cu femeie
curățând mere*, 1663

ulei pe pânză,
70,5 x 54,3 cm. Londra,
Wallace Collection

destul de repede că frumusețea unui tablou nu coincide cu natura agreabilă a unui subiect. N-aș putea să hotărâsc dacă acei copii în zdrențe, pe care îi picta cu atâta plăcere Murillo, erau sau nu frumoși (il. 3), dar e sigur că, așa cum i-a pictat, au un farmec nespus. La fel, vom considera poate destul de neinteresant copilul din pictura de interior a olandezului Pieter de Hooch (il. 4), și totuși este un tablou splendid și de o mare seducție.

ÎNCEPUTURI MISTERIOASE

Popoare preistorice și popoare primitive; vechea Americă

Începuturile artei sunt la fel de misterioase ca și cele ale limbajului. Dacă admitem că arta constă în a construi temple și case, în a face tablouri și sculpturi sau a țese după un motiv ornamental, nu există popor care să nu fi elaborat o formă de artă. În schimb, în cazul în care considerăm arta un fel de lux splendid, destinat muzeelor și expozițiilor sau împodobirii unei încăperi de gală, trebuie să ne dăm seama că folosirea cuvântului este cât se poate de recentă și că mulți dintre cei mai mari arhitecți, pictori și sculptori din trecut nu s-au gândit niciodată la asta. Arhitectura ilustrează cel mai bine cele două concepții. Toți știm că există clădiri frumoase și că unele sunt adevărate opere de artă. Totuși, nu există edificii care să nu fi fost construite într-un scop anume. Cei care le folosesc ca locuri de reuniune sau ca locuințe le consideră doar din punct de vedere utilitar. Dar, pe lângă aceasta, poate să le placă sau nu designul ori proporțiile unui edificiu, să aprecieze eforturile unui arhitect bun care nu a urmărit doar o construcție practică, ci a dorit și să arate „bine“. În trecut, atitudinea față de picturi și sculpturi era adesea aceeași. Erau considerate nu atât opere de artă, cât obiecte create într-un scop precis. Cine ar judeca o casă fără să știe cărui scop îi e destinată ar fi un judecător jalnic. Nu avem mai multe șanse să înțelegem arta din trecut dacă nu cunoaștem ce scopuri urmărea. Pe măsură ce ne deplasăm în trecut, acest scop devine din ce în ce mai precis și, în același timp, din ce în ce mai surprinzător. La fel stau lucrurile când părăsim orașele și ajungem la țară sau, și mai bine, când părăsim țările civilizate și ne deplasăm spre popoarele a căror existență actuală încă seamănă cu cea a strămoșilor noștri îndepărtați. Dacă numim aceste popoare „primitive“, nu o facem pentru că ar fi mai simple decât noi – modul lor de a gândi este deseori mai complicat decât al nostru –, ci pentru că sunt mai apropiate de punctul de pornire comun al întregii omeniri. Printre acești primitivi, construcția și imageria provin din același spirit de utilitate. Colibele lor îi feresc de vânt, de ploaie, de soare, ca și de spiritele care provoacă aceste fenomene naturale; imaginile lor sunt făcute ca să-i protejeze contra altor puteri, care, pentru ei, sunt la fel de reale ca și forțele naturii. Cu alte cuvinte, desenele și sculpturile sunt creații magice.

Nu se poate pune problema înțelegerii acestor ciudate începuturi ale artei dacă nu încercăm să pricepem spiritul popoarelor primitive. Trebuie să încercăm să înțelegem ce anume le-a făcut să considere imaginile o forță ce trebuie să fie folosită, și nu lucruri plăcute la privit. Nu cred că ar fi chiar atât de greu să pricepem acest sentiment. Va fi de ajuns să vrem cu adevărat să fim cât se poate de cinstiți cu noi înșine și să vedem dacă nu a rămas ceva „primitiv“ în noi. În loc să începem cu perioada glaciară, să începem cu noi înșine. Iată în ziarul de astăzi fotografia campionului sau actorului nostru preferat: ne-ar face plăcere să-i înțepăm ochii cu un ac? Ne-ar fi la fel de indiferent ca înțeparea ziarului în alt loc? Nu cred. Gândirea mea conștientă știe foarte bine că ceea ce fac nu poate să provoace niciun rău prietenului sau eroului meu; totuși, simt o anumită teamă de a nu-i face rău. În adâncul meu stăruie un sentiment absurd că gestul ar putea aduce un prejudiciu personajului. Dacă nu mă înșel, dacă această idee lipsită de rațiune și ciudată persistă în mintea noastră în aceste timpuri de uimitoare descoperiri științifice, poate că nu este chiar atât de surprinzător că astfel de idei au existat aproape peste tot în rândul popoarelor numite primitive. În toate părțile lumii, vindecători și vrăjitori au vrut astfel să facă o operă magică. Ei au modelat mici figuri ale dușmanilor lor și le-au înțepat inima sau le-au ars, sperând că dușmanii vor suferi din acest motiv. Când manifestații își ard adversarul în efigie, nu putem vedea aici persistența unei astfel de superstiții? Uneori, „primitivii“ nu știu mai mult decât copiii să deosebească imaginea de realitate. Într-o zi, unui artist european, care le desena vitele, indigenii i-au spus, indignați, arătând spre schițe: „Dacă le vei lua cu tine, noi cu ce vom mai trăi?“

Aceste idei pot să ne facă să înțelegem mai ușor cele mai vechi picturi care au ajuns până la noi. Ele datează dintr-un trecut la fel de îndepărtat precum cele mai vechi lucrări făcute de mâna omului. Totuși, când au fost descoperite, în secolul al XIX-lea, pe pereții unor grote sau pe stânci în Spania (il. 19) și în sudul Franței (il. 20), arheologii au refuzat mai întâi să creadă că niște reprezentări animaliere atât de vii și naturale au fost făcute de oamenii din perioada glaciară. Dar, treptat, descoperirea, în aceleași regiuni, a unor instrumente rudimentare din piatră sau os a adus certitudinea că bizonii, mamuții și renii au fost într-adevăr reprezentați prin incizii sau picturi de oamenii care vânau această pradă și o cunoșteau foarte bine. E o experiență ciudată să cobori în aceste grote, uneori prin coridoare joase și înguste, în adâncurile întunecoase ale muntelui, și să vezi brusc lanterna ghidului luminând o pictură ce reprezintă un taur. Este sigur că nimeni nu s-ar fi târât până în măruntaiele misterioase ale pământului doar ca să decoreze un

19

Bizoni, cca 15 000-10 000 î.Hr.

grota de la Altamira,
Spania

20

Cal, cca 15 000-10 000 î.Hr.

grota de la Lascaux,
Franța

